

Gölge Oyunları Dünyası

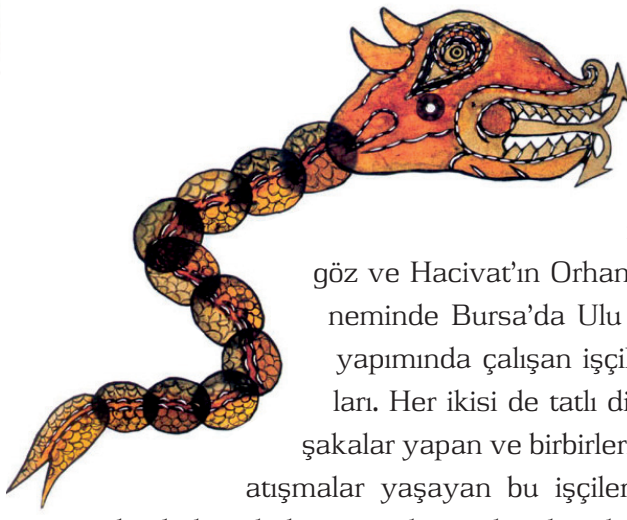

**Hay hak!.. Perde kurduk ışık yaktık, gösteririz gölge hayal,
Gerçeğin aynasıdır bu perde, sanılmaya martaval,
Bu perde başka perde, gölge oyunu perdesi,
Karagöz'ü sevenlere işte Karagöz perdesi...**

Geleneksel Türk gölge tiyatrosu “Karagöz ve Hacivat” hep bu sözlerle başlar. Henüz televizyonun olmadığı eski dönemlerde, halkın en önemli eğlencelerinden biri gölge oyunlarıydı. İnsanlar bir araya gelir, perdeye yansıtılan ışığın altında oynatılan figürleri izleyerek hoş zaman geçirirdi. Yüz-

yılları aşarak günümüze gelen Karagöz ve Hacivat oyunları dünyaca da ün kazanmış. Bununla birlikte Türk gölge tiyatrosunun ne zaman başladığı, Karagöz ve Hacivat’ın aslında kimler olduğu çok net değil. Bu oyunun kökenine ilişkin çeşitli söylentiler günümüze kadar gelmiş. Bunlardan en

bilineni Karagöz ve Hacivat'ın Orhan Gazi döneminde Bursa'da Ulu Cami'nin yapımında çalışan işçiler oldukları. Her ikisi de tatlı dilli, komik şakalar yapan ve birbirleriyle tuhaf atışmalar yaşayan bu işçiler sohbet başladığında bütün iş durur, diğerleri de onları izlemiş. Bu nedenle, caminin yapımının gecikmesine sinirlenen padişahın idam edilmelerini istediği, sonradan da bundan pişmanlık duyduğu söylenir. Karagöz ve Hacivat'ı hayal dünyasına taşıyan kişinin Şeyh Küşteri olduğu söylenir. Başından çıkardığı sarığını çözüp perde gibi germiş, ayağından çıkardığı çanaklarını tıpkı Karagöz ve Hacivat gibi oynatarak Sultan Orhan'ı teselli etmiş. Bu da Karagöz ve Hacivat gösterilerinin ilki olmuş.

Bu konuda başka söylenceler de var elbette. Sözelimi, Evliya Çelebi'ye göre, Efelioğlu Hacı Eyvad yani Hacivat, Selçuklular çağında Mekkeden Bursa'ya gidip gelen tanınmış biriymiş. Karagöz'se Bizans Tekfurı Kostantin'in seysisiymiş. (Tekfur, Bizans İmparatorluğu zamanındaki vali düzeyindeki yöneticilere denir.) Tekfur, yılda bir kez Karagöz'ü Selçuklu sultanı Alaeddin'e gönderir, onlar da Hacivat'la buluşup konuşurlarmış. Sonraları gölge oyunu sanatçıları onların söyleşmelerini gölge oyunu haline getirmişler. Ancak bilindiği gibi Anadolu Selçuklu Devleti 1300'lü yılların başında son buldu. Evliya Çelebi'ye 1600'lü yıllarda yaşamıştı. Bundan, Evliya Çelebi'nin o döneme tanık olmadığı ve yalnızca söylenceleri aktardığı anlaşılıyor. Karagöz'le

Karagöz-
Hacivat oyununda
kullanılan yan karakterler o
dönemin yaşantısına ayna
tutarlar.

Hacivat'ın gerçekten yaşayıp yaşamadıkları bile kesin olarak kanıtlanabilmiş değil. Bununla birlikte Evliya Çelebi, adına "hayali" denen Karagöz oynatıcılarından Kör Hasanzade Mehmet Çelebi'nin sabahlara kadar değişik taklitler yapıp herkesi hayretler içinde bıraktığını anlatır.

En beğenilen "hayalilerin" öykülerine farklı kaynaklarda da rastlanabiliyor. Bu kaynaklarda, 18. yüzyıl sonlarında yaşayan Kasımpaşalı Hafız'ın gece sabaha kadar Hacivat'la Karagöz'ü oynatıp konuşturduğu anlatılıyor. Üstelik işi ni öyle iyi yapmış ki, dinleyenleri gülmekten çatlama derecesine getirir ve insanlar zamanın nasıl geçtiğini anlamazlarmış.

Kimi kaynaklarda gölge oyununun Türkiye'deki başlangıcının daha yakın zamanlara denk geldiği yazılır. Bir söylentiye göre Yavuz Sultan Selim, Mısır'ı ele geçirdikten sonra, burada onun zaferlerini anlatan bir "hayali"yi izlemiş. Bu oyundan çok hoşlanan padişah, oğlu Kanuni Sultan Süleyman'ın da izlemesi için Mısırlı hayaliyi yanında İstanbul'a götürmüştü. Bu da

gölge oyununun Osmanlı'da yayılmasının başlangıcı olmuş. Bu söylentinin ne kadar doğru olduğu bilinmese de, gölge oyunu büyük olasılıkla Osmanlı'ya doğudan girmiş.

Doğu ülkelerine özgü bir sanat olan gölge oyununun ilk olarak Çin'de çıktığı söylenir. Söylentiye göre, İmparator Wu (MÖ 140 - 87) çok sevdiği karısının ölümü üzerine derin bir üzüntüye kapılmış. Şav - Wöng adlı bir Çinli, imparatorun üzüntüsünü hafifletmek için, karısının hayalini bir perde arkasından gösterebileceğini söylemiş. Sarayda bir perdenin üzerine bir kadının gölgesini düşürmüş ve ölen karısının hayali olarak imparatora sunmuş. Bir başka söylenti de gölge oyununun dördüncü yüzyılda Hindistan'dan çıkıp beşinci yüzyılda Cava'ya geçtiğiyle ilgilidir. Cava'da gölge oyununda deriden figürler ve muz dallarından kukla destekleri kullanılıyor. Ayrıca tıpkı Karagöz ve Hacivat'ta olduğu gibi perdenin ortasına yaprak biçiminde bir görüntü konuluyor. Evreni simgeleyen bu yaprak, kimi zaman oyunun başladığının işareti oluyor, kimi zaman da dekor yerine geçiyor. Oyuncu, yine Karagöz ve Hacivat'ta olduğu gibi, başlangıçta kalıplaşmış sözleri müzikle söylüyor. Yunanlıların da, bizim Karagöz ve Hacivat'tan esinlendikleri "Karagiozis" adlı bir gölge oyunu var. Kahramanları, Karagöz ve Hacivat'ı andırırsa da aslında çok

farklı kişilikler.

Gölge tiyatrosunun Anadolu'ya ne zaman geldiği tartışmalı olsa da, diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de çok sevildiği bir gerçek. Oyunlar, geçmişte iki şekilde oynatılmış. Birincisinde Karagöz perdesinde olduğu gibi, oynatıcıyla perde arasına mum, kandil gibi bir ışık kaynağı konulurmuş. İkinciysindeyse gölge, oynatıcının karşısındaki bir perdeye düşürülürmüş.

Karagöz ve Hacivat oyunu belli bölümlere ayrılarak oynanır. Bu bölümler, mukaddime (giriş), muhavere (söyleşi, atışma), fasıl (öykünün anlatıldığı asıl bölüm) ve bitiş olarak adlandırılır. Geçmişte hayaliler değişik oyun kurguları hazırlar, hatta yeri geldiğinde dönemin devlet adamlarını oyun aracılığıyla eleştirirlermiş. Bu eleştiriler yasaklanınca oyunların içeriği giderek yavanlaşmış ve ilgi çekmez olmuş. Bununla birlikte günümüzde oynanan Karagöz ve Hacivat oyunları artık klasikleşmiş birkaç oyundan oluşuyor. Televizyonun yaygınlaşmasından sonra sahne sanatlarının birçok dalında olduğu gibi, gölge oyununun da izleyicisini kaybettiğini görüyoruz. Bununla birlikte Ramazan aylarında geleneksel Türk sanatları arasında Karagöz ve Hacivat yine de varlığını sürdürüyor.

Çinlilerin geleneksel gölge tiyatrosu kimi kaynaklarda bu oyunların başlangıcı sayılır.

Gökhan Tok

Kaynaklar:
["http://www.tiyatronline.com/yinceleme9.htm"](http://www.tiyatronline.com/yinceleme9.htm) <http://www.tiyatronline.com/yinceleme9.htm>
["http://www.karagoz.net/"](http://www.karagoz.net/)
<http://www.karagoz.net/>